

یک سند، یک نکته

فاطمه معصومه (س) در دستنوشته نویافته از آیت الله مرعشی نجفی^۱

در میان اسناد برجای مانده از عالمان معاصر شیعه، گاه یادداشت‌هایی کوتاه دیده می‌شود که در عین ایجاز، حاوی نکات مهمی درباره تاریخ و فرهنگ دینی هستند. یکی از این اسناد، دست‌نوشته‌ای عربی از مرحوم آیت الله العظمی سید شهاب‌الدین مرعشی نجفی است که در آن با جملاتی کوتاه به معرفی حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها) پرداخته است. در این دست‌نوشته، آیت الله العظمی مرعشی نجفی، حضرت فاطمه معصومه علیها السلام را چنین توصیف می‌کند: او از عالمان خاندان اهل بیت بود؛ بانویی محدثه، زاهده و راوی حدیث، که خداوند او را به فضایل فراوانی آراسته بود. او خواهر امام رضا علیه السلام از پدر و مادر بود؛ شخصیتی که زنان مدینه به وجودش افتخار می‌کردند و در عصر خویش، سرور خاندان پیامبر به شمار می‌آمد. در این یادداشت، بر جایگاه معنوی آن حضرت نیز تأکید شده است: هر کس به در خانه او تمسک جوید، نجات می‌یابد؛ و هیچ کس که به او امید بندد یا به مزارش پناه آورد، ناامید باز نمی‌گردد. ایشان همچنین یادآور می‌شود که آن حضرت در غربت و دور از مدینه جدش پیامبر از دنیا رفت و تا پایان عمر ازدواج نکرد؛ زیرا همتایی شایسته برای او یافت نشد. این عبارات کوتاه، تصویری فشرده اما جامع از مقام علمی، منزلت اجتماعی و جایگاه معنوی حضرت فاطمه معصومه علیها السلام در نگاه یکی از بزرگ‌ترین مراجع معاصر شیعه را ارائه می‌دهد.

این دست‌خط، مجموعه‌ای از عبارت‌های مستقل است که همگی با نام «فاطمه المعصومه» آغاز می‌شوند و هر یک به یکی از ویژگی‌های آن حضرت اشاره دارند؛ از نسبت خانوادگی ایشان با امام رضا (ع) گرفته تا جایگاه علمی، زندگی زاهدانه، رحلت در غربت و منزلت معنوی ایشان در میان خاندان و شیعیان. نکته‌ای که این سند نویافته را قابل توجه می‌سازد، نوع نگاه نویسنده به شخصیت حضرت فاطمه معصومه (س) است. آیت الله مرعشی نجفی در این دست‌نوشته، آن حضرت را تنها به عنوان یک امامزاده معرفی نمی‌کند، بلکه بر چند بُعد مهم از شخصیت و منزلت ایشان تأکید می‌ورزد.

^۱. محمدباقر مشکاتی

نخست، پیوند نسبی ایشان با امام رضا(ع)؛ در متن سند تصریح شده است که حضرت معصومه «اخت الرضا لابویه» است؛ یعنی از پدر و مادر با امام رضا(ع) مشترک است. این نکته در منابع تاریخی نیز تأیید شده و نشان‌دهنده جایگاه ویژه آن بانوی بزرگوار در خاندان امام موسی کاظم(ع) است.

دوم، جایگاه علمی حضرت؛ در این دست‌نوشته از ایشان با تعبیری همچون «محدثه» و «راویة» یاد شده است. چنین تعبیری نشان می‌دهد که نویسنده، حضرت فاطمه معصومه را در سنت علمی و حدیثی خاندان اهل‌بیت(ع) قرار می‌دهد. در برخی منابع حدیثی نیز نام «فاطمه بنت موسی بن جعفر» در زنجیره نقل حدیث دیده می‌شود که نشان‌دهنده حضور بانوان خاندان اهل‌بیت در شبکه انتقال معارف دینی است.

سوم، اشاره به هجرت و رحلت آن حضرت در غربت. در متن آمده است که حضرت «غریبه نائیه عن مدینه جداها الرسول» از دنیا رفته است. این تعبیر به رحلت ایشان در شهر قم اشاره دارد؛ شهری که بعدها به یکی از مهم‌ترین مراکز علمی و مذهبی شیعه تبدیل شد. کهن‌ترین گزارش تاریخی درباره حضور حضرت در قم در کتاب «تاریخ قم» تألیف حسن بن محمد قمی (قرن چهارم هجری) ثبت شده است.

در این یادداشت همچنین به تجرد حضرت فاطمه معصومه اشاره شده و گفته شده است که ایشان بدون ازدواج از دنیا رفته‌اند. این موضوع در منابع تاریخی نیز مشهور است، هرچند درباره علت آن گزارش قطعی در منابع اولیه وجود ندارد و برخی نویسندگان متأخر آن را به نبود هم‌کفو و همتای شایسته نسبت داده‌اند.

از سوی دیگر، بخش پایانی متن به منزلت معنوی حضرت فاطمه معصومه در فرهنگ شیعی اشاره دارد. عباراتی مانند «لم یخب من رجاها» و «لم یخب من لاذ بقبرها» بیانگر باور رایج در میان شیعیان درباره جایگاه زیارتی و معنوی آن حضرت است؛ باوری که در طول قرن‌ها در سنت زیارت و ادبیات مذهبی شیعه تثبیت شده است.

از منظر سندشناختی نیز این دست‌نوشته دارای نکاتی قابل توجه است. متن به زبان عربی نوشته شده که نشان‌دهنده استمرار عربی به عنوان زبان علمی حوزه‌های شیعی است. همچنین ساختار جمله‌های کوتاه و تکرار نام حضرت در آغاز هر جمله، یادداشت را به فهرستی از فضائل تبدیل کرده است؛ شیوه‌ای که در متون مناقب و فضائل اهل‌بیت(ع) سابقه دارد.

امضای پایانی نویسنده نیز با عبارت «ملتَمَس دَعاء شهاب الدین الحسینی النجفی المرعشی» آمده است. این نوع امضا در سنت علمی حوزه‌ها نشانه تواضع علمی نویسنده و نیز بیانگر هویت نسبی و علمی اوست.

در مجموع، این سند کوتاه نشان می‌دهد که آیت‌الله مرعشی نجفی، حضرت فاطمه معصومه(س) را شخصیتی دارای سه بُعد مهم می‌دانسته است: پیوند نزدیک با خاندان امامت، جایگاه علمی در سنت حدیثی اهل بیت، و منزلت معنوی در فرهنگ زیارتی شیعه. به همین دلیل، این دست‌نوشته را می‌توان نمونه‌ای از نگاه تاریخی و اعتقادی یکی از برجسته‌ترین عالمان معاصر شیعه به شخصیت حضرت فاطمه معصومه(س) دانست.



بسمه

فاطمة المعصومة من علماء اهل البيت

فاطمة المعصومة كانت محدثة زاهدة روية

فاطمة المعصومة تخصصها الله بفضائل كثيرة

فاطمة المعصومة كانت اخت الرضا ابويه

فاطمة المعصومة من تمسك بباب بيتها نجى

فاطمة المعصومة ماتت غريبة نائية عن مدينة جدّها الرسول م

فاطمة المعصومة توفيت غيرة من زوجة لعدم الكفولها

فاطمة المعصومة كانت ممن تفتخر به النساء المدينه

فاطمة المعصومة روى احاديث عن عمها فاطمة بنت الصادق م

فاطمة المعصومة كانت سيدة الرسول في عصرها

فاطمة المعصومة ممن لم ينجب من رجاها

فاطمة المعصومة لم ينجب من لا ذيقبرها

تمت بحمد الله تعالى
في شهر ربيع الثاني سنة ١٤٢٥

❖ بازخوانی متن سند:

بسمه تعالی

فاطمة المعصومة من علماء أهل البيت.

فاطمة المعصومة كانت محدثة زاهدة راوية.

فاطمة المعصومة خصّها الله بفضائل كثيرة.

فاطمة المعصومة كانت أخت الرضا عليه السلام لأبويه.

فاطمة المعصومة من تمسک بباب بیتها نجی.

فاطمة المعصومة ماتت غريبة نائية عن مدينة جدّها الرسول ﷺ.

فاطمة المعصومة توفيت غير مزوجة لعدم الكفو لها.

فاطمة المعصومة كانت ممّن تفخر بها نساء المدينة.

فاطمة المعصومة تروى أحاديث عن عمّتها فاطمة بنت الصادق عليه السلام.

فاطمة المعصومة كانت سيدة آل الرسول في عصرها.

فاطمة المعصومة ممّن لم يخب من رجاها.

فاطمة المعصومة لم يخب من لاذ بقبرها.

ملتئمى دعاء: شهاب الدين الحسيني النجفي المرعشي.

❖ ترجمه متن سند به فارسی:

بسمه تعالی

فاطمه معصومه از عالمان اهل بیت است.

فاطمه معصومه محدثه‌ای زاهده و راوی است.

فاطمه معصومه را خداوند به فضایل بسیاری اختصاص داده است.

فاطمه معصومه خواهر رضا علیه السلام از پدر و مادر اوست.

فاطمه معصومه؛ هر کس به در خانه او تمسک جوید، نجات می‌یابد.

فاطمه معصومه در حالی درگذشت که غریب و دور از شهر جدّش، پیامبر، بود.

فاطمه معصومه در حالی وفات یافت که ازدواج نکرده بود، به سبب نبود همتایی برای او.

فاطمه معصومه از کسانی بود که زنانِ مدینه به او افتخار می کردند.
فاطمه معصومه احادیثی را از عمه اش، فاطمه دخترِ صادق علیه السلام، روایت می کند.
فاطمه معصومه سرورِ {زنان} آلِ رسول در عصر خود بود.
فاطمه معصومه از کسانی است که ناامید نشد هر کس که به او امید بست.
فاطمه معصومه؛ ناامید نشد هر کس که به قبر او پناه برد.

ملتمس دعا، شهاب الدین حسینی نجفی مرعشی

